

I. TÉMA: AZ ÉSZLELÉS MEGHATÁROZÁSA

4. lecke:

Szubjektivitás és észlelés

Mi a szubjektivitás?

A szubjektivitás az **alanyiságot** jelenti. A szubjektum alanya az őt ért hatásoknak, valamint alanya a cselekvésnek. Passzívan **elszenvedi** a külső hatásokat, és spontán módon vagy aktívan **reagál** rájuk. A szubjektum kifejezés az objektummal szembeállítva értelmezhető. **A szubjektum az alany, az objektum a tárgy.** A szubjektivitás a szubjektum „világát” jelenti, valamint azt a módot, ahogy az alany megéli a saját valóságát, az alanyiságot. Az objektum a tárgyi világ, amely egyrészt az észlelés tárgya, másrészt az, amelyre a cselekvés hatást gyakorol. Hagyományosan a szubjektum-objektum felosztás a belső világ és a külső világ között húz határvonalat. Mindaz szubjektív, ami belső. Az alany megéli a saját világát, saját valóságát. A szubjektivitás kérdésének vannak ontológiai (lételméleti), ismeretelméleti, pszichológiai, észleléseleméleti és etikai vonatkozásai.

Az észlelés elemzése csak egy részét érinti közvetlenül a szubjektivitásnak, noha a szubjektivitás egészével kapcsolatban áll. **Az észlelés elemzése így a szubjektivitásba nyújt bevezetést.** A szubjektivitás a modernkori filozófiák nagy témája Descartes-tal kezdődően a racionalista és empirista hagyományon keresztül, a kanti transzcendentálfilozófián és a német idealizmus gondolkodásán (Hegel, Schelling, Fichte) át egészen a fenomenológiáig és a kortárs elmefilozófiáig. A szubjektivitás természetét kutatják továbbá a pszichológia és kognitív tudományok, valamint a neurobiológia (agykutatás) bizonyos irányzatai is.

Az észlelés fenomenológiai, kognitív pszichológiai és természettudományos megközelítése

Az észlelés több kortárs kutatási terület középpontjában is áll: egyrészt a fenomenológia, másrészt a kognitív

pszichológia és a neurobiológia igyekszik feltérképezni az észlelés természetét. E három kutatási területet azért kell két csoportba osztanunk, mert markánsan különbözik a módszertanuk. A fenomenológia „belülről”, a belső tapasztalatból és megéltésgből próbálja megérteni az észlelés természetét, a kognitív pszichológia és a neurobiológia pedig empirikusan, „kívülről”.

Hangsúlyoznunk kell, hogy ez a kurzus a fenomenológiai megközelítésmódot részesíti előnyben. A **fenomenológia** abból indul ki, hogy a tudathoz, a tudatossághoz, a saját észlelési tapasztalatainkhoz **közvetlen hozzáférésünk van**. Ez a hozzáférés **nem empirikus**, azaz nem az érzéki tapasztaláson keresztül történik, és **nem objektív**, azaz saját tudatosságunkat nem tőlünk független tárgyként tapasztaljuk. Az észlelésre vonatkozó fenomenológiai elemzések ezt a közvetlen hozzáférést használják ki, és ebből kiindulva próbálják általános leírását adni az észlelés természetének. Ezzel szemben a **kognitív pszichológia** kívülről próbál az észlelés felé haladni. Nem a mindenki számára adott belső tudatosságból és megéltésgből indul ki, hanem ehhez próbál meg hozzáférni kísérletes úton, mintegy „kívülről”. A személyekkel végzett kísérletek során igyekeznek megérteni, miként zajlanak le észlelési folyamatok az emberi pszichében és tudatban. A **neurobiológia** és a nyomában járó fizikalista elmefilozófia pedig az emberi idegrendszer működésének vizsgálatából igyekszik megérteni és megmagyarázni, miként működik az emberben az észlelés. Ehhez egyrészt **patológias eseteket** használnak fel, azaz agysérülteken vizsgálják az észlelési mechanizmusok hibáit, és ebből következtetnek az észlelés természetére. Másrészt többféle **agyi képalkotó eljárásokkal** térképezik fel, hogy egyes észlelési események, melyik agyi területen váltanak ki aktivitást. Így tudják a központi idegrendszerben és az agyban lejátszódó biológiai mechanizmusokat összefüggésbe hozni az észlelési tapasztalatokkal.

Látható, hogy a két megközelítés teljesen ellentétes irányból közelít ugyanahhoz a jelenséghez: az észleléshez. E két megközelítés hívei sokszor teljesen eltérő munkahipotézisekkel dolgoznak, azaz más-más magyarázati modell igazolását keresik. Vannak ugyanakkor nagyon gyümölcsöző kutatások, amelyek

igyekeznek ötvözni mindkét megközelítés erényeit. Ilyen például a **neurofenomenológia** (Francisco Varela) vagy a kardiofenomenológia (Natalie Depraz).

Az észleléselemélet, azaz az észlelés természetének elemzése nem vonatkozik közvetlenül a **test-elme problémára**. Egyáltalán nem tárgya például a **mentális okozás** kérdése, tehát az a kérdés, miként képes hatni az elme a testre (egy akarati elhatározás miként vált ki testi mozgásokat). Ezen az órán nem foglalkozunk ezzel a problémával, ami azt jelenti, hogy nem tesszük fel a kérdést: Mi az elme? Miben különbözik az elme a testtől? Miként hat egymásra a kettő? Miként magyarázhatók meg a mentális jelenségek a test működési mechanizmusaiából? Stb. Mivel a fenomenológiai nézőpontot részesítjük előnyben, ezért az elmét nem testnek tekintjük, és nem tartjuk a fizikalista hipotézist sem igazoltnak, sem valószínűnek. Ennek ellenére, ahol lehetséges felhasználjuk a kognitív pszichológia és a neurobiológia eredményeit az észlelési folyamatok (elsősorban az érzékszervi észlelés kapcsán) értelmezésében.

Kérdések:

- Milyen megközelítésmódokban vizsgálható az észlelés?
- Határozza meg röviden a sajátosságait!
- Mit jelent a szubjektivitás?
- Milyen szerepe van az észlelés elemzésének a szubjektivitás meghatározásában?

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE